

Вухань звичайний — *PLECOTUS AURITUS*

Номенклатура

Повна наукова назва виду: *Plecotus auritus* (Linnaeus, 1758). Інші поширені наукові назви: немає. Інші поширені українські назви: вухань бурий, вухан.

Ряд Кажани — Vespertilioniformes Zag. (syn. Chiroptera Blumenbach, 1779)

Родина Лиличкові — Vespertilionidae Gray, 1821 [триба *Plecotini* Gray, 1866]

Рід Вухані — *Plecotus* Geoffroy, 1813.

Таксономічна характеристика

Один з 6 сучасних видів роду *Plecotus* (Стрелков 1981), один з 2 видів вуханів у фауні України (Загороднюк 1998а). Довгий час під назвою "*Plecotus auritus*" мали на увазі практично всіх палеоарктичних вуханів (Кузякін 1950; 1965), однак для західних колег гетерогенність цієї групи залишалась очевидною (Torral 1958; Lanza 1960 etc.). В усіх зведеннях щодо фауни України згадується як єдиний таксон *Plecotus auritus auritus* L. (Абеленцев і Попов 1956; Сокур 1960; Корнєєв 1965; Крижанівський, Ємельянов 1985), в межах якого інколи виокремлюють закарпатську форму *Plecotus auritus wardi* (Абеленцев і Попов 1956), що насправді належить до виду *Plecotus austriacus* (див. нижче). Очевидно, що всі описи вуханів з території центральних, південних і східних теренів України відносяться до *Plecotus auritus* s. str., однак наявні матеріали свідчать, що, принаймні, у всіх прикарпатських областях та на Поділлі співіснують обидва відомі в Європі види вуханів (Стрелков 1988b, ця робота).

Біологічна характеристика

Вухань звичайний — середнього розміру кажан, що відрізняється від вуханя австрійського меншими розмірами тіла та світлішим забарвленням; з екстер'єрних ознак діагностичне значення мають також великі надочні горбки, виразні заніздряні роздугтя, відносно великий перший заікловий зуб (Стрелков 1988а; Загороднюк 1998b). Вухань — типовий мешканець листяних лісів і парків всіх природних зон України (Абеленцев і Попов 1956). Природними місцями оселення є дуплисті дерева. В історичні часи широко розселився разом

з людиною і оселяється в людських будівлях (горища, дахове покриття, щілини дахових каркасів тощо), які надають йому притулок в усі сезони року. Цей вид осілий, місця його зимівлі та літування одні й ті самі. Навесні з початком розвитку яйцеклітин формуються виводкові зграї (звичайно одновидові), в яких нараховують до 10–40 самиць (Абеленцев і Попов 1956). Самці впродовж всього року та самиці в зимовий період займають прохолодніші місця, і взимку вуханів регулярно відмічають в печерах, льохах, шахтах, старих закинутих будівлях, гідропорудах тощо. В таких зимівельних місцях вухані ніколи не утворюють скупчень і розміщуються поодинокі. Під час сну вухані звичайно складають свої довгі вуха (30–35 мм) під крила, що робить їх менш помітними і запобігає зайвим втратам тепла і вологи. Вилітають на полювання в присмеркові години, політ вуханів повільний і триває недовго; періоди льоту повторюються кілька разів за ніч (ibidem). Звичайно воду майже не вживають, отримуючи необхідну кількість вологи зі здобичі. Пожива вуханя різноманітна, але чисельно переважають двокрилі та лускокрилі, зокрема, совки (Абеленцев і Попов 1956).

Оцінка стану та чисельності популяцій

Вухань звичайний — вид нечисельний, і поміж 1138 наявних колекційних зразків кажанів відомо лише 37 особин цього виду, що становить лише 3,3 % (Загороднюк і Ткач 1996). Попри це, вид реєструють у малій але стабільній чисельності повсюди, і його можна вважати типовим видом кажанів лісової зони та антропоценозів усіх природних зон України. На зимівлі в підземних порожнинах вид реєструють регулярно, але в низькій чисельності, що не перевищує кількох до десяти особин на одне зимовище: як на Закарпатті (Покин'єчерета 1987; Покин'єчерета і Покин'єчерета 1997) і Поділлі (Полушина і Боровець 1988; Татаринів 1988; Варгович 1998; дані автора), так і в Придніпров'ї (Абеленцев і Попов 1956; наші дані) та в Криму (Константинов та ін. 1976; Дулицький 1974). Загалом оцінка стану чисельності виду може бути виключно попередньою, що пов'язано з відсутністю достовірних сучасних даних щодо літнього населення вуханів. Результати обліків в містах свідчать про лише поодинокі реєстрації вуханів (Загороднюк 1998с).

Географічне поширення

Вухань звичайний дуже поширений на Україні та в суміжних країнах (Стрелков 1988а-б та ін.). Основна частина ареалу охоплює лісову та лісостепову зони материкової України та лісову (передгірно-гірську) частину Кримського півострова. Ареал виду показано на рисунку, звідки видно, що всі знахідки виду рівномірно розподілені на цій території (рис. 5). Серед знахідок є як літні, так і

зимові, і розподіл виду за сезонами року не змінюється. Вимагають перевірки всі матеріали про поширення вуханя на заході та півдні України. Поширена точка зору про Карпати як межу ареалів австрійського ("туркестанського") та звичайного вуханів (Абеленцев 1950, Абеленцев і Попов 1956) неправильна, і обидва види широко симпатричні у всіх Прикарпатських і Подільських областях України; до зони їх симпатрії, очевидно, відноситься і південнобережжя Кримського півострова (рис. 5). Ймовірно, що входить в ареал цього виду входить також значна частина степової зони, оскільки антропоценози (зокрема, паркові зони міст) надають всі необхідні умови для оселення дендрофільних кажанів.

Категорія охорони в Україні

Вухань звичайний має охоронний статус згідно з другим додатком до Бернської конвенції (Конвенція 1998). До Європейського (RDBEV 1997) та національного списків (Червона книга 1994) вид не внесено. В зв'язку з наявністю двійникового виду *Plecotus austriacus* необхідно надати їм (отже, і роду вуханів загалом) однакову охоронну категорію, визначивши її як LR (низький ризик; за: IUCN... 1994). За діючою в Україні старою 5-бальною схемою для цього виду запропоновано дати 4 категорію (Загороднюк та ін. 1998).

Зміни стану популяцій та фактори вразливості

Хоча загальна частка виду в зборах кажанів з території України є незначною (3,3 %), відмічається стала тенденція до її збільшення впродовж трьох періодів історії дослідження фауни: 1,6–2,6–7,5 % (Загороднюк і Ткач 1996). Однією з тенденцій зміни стану популяцій (хоча й слабо виразною) є схильність виду до синантропізації, принаймні, до швидкого освоєння штучних сідал у вигляді будок, які розміщують на деревах (Абеленцев і Попов 1956). Яскраво дендрофільний спосіб життя виду в літній період та повсюдне винищення вікових дерев в результаті так званих санітарних рубок лісу входять у протиріччя, яке можна вирішити лише створенням штучних сідал.

Утримання і розведення у неволі

Звичайний вухань — добре вивчений в умовах неволі вид. Численні повідомлення про умови утримання, бюджет часу, раціон, індивідуальний розвиток узагальнені у першому випуску серії "Фауна України" (Абеленцев і Попов 1956). Певний позитивний досвід утримання вуханів є і в автора, однак цей вид виявився більш вибагливим до умов штучного утримання, ніж вухань австрійський. Взимку та навесні тварини значну частину часу проводять у стані спокою, висячи вниз головою на виступах або вгинах каміння і деревини, добре

беруть корм з пінцету (за одне годування знищують 10–20 личинок *Tenebrio molitor*), воду майже не п'ють.

Заходи охорони і рекомендації щодо збереження

Спеціальні заходи охорони для вуханя звичайного не потрібні в зв'язку з позитивною динамікою відносної чисельності виду впродовж останніх десятиліть (див. вище) та тенденціями до синантропізації. Бажаними є розвиток загальної системи моніторингу кажанів на зимовищах та підготовка матеріалів природоохоронного спрямування (листівок, плакатів, програм) з використанням ілюстрацій цього виду як найбільш фотогенічного з наших кажанів [більшість спелеоклубів, діяльність яких не завжди спрямована на охорону кажанів, на своїх емблемах мають саме контур вуханя!].

Прогалини у знаннях про вид в Україні

Всі наявні описи життєвого циклу та життєдіяльності "вуханя звичайного" (Абеленцев і Попов 1956 тощо) відносяться до роду *Plecotus* загалом. Це, насамперед, стосується вуханів Карпатського регіону, Поділля і Кримського півострова, де очевидна наявність обох європейських видів. Вимагають перегляду матеріали і з Закарпаття, що раніше відносились до області поширення вуханя австрійського (Абеленцев і Попов 1956). Необхідним є уточнення видового діагнозу та його адаптація у нові визначники, що дозволить залучити більше дослідників і зібрати більший обсяг інформації про вид.

Цитована література

- Абеленцев В. И. О летучих мышах Закарпатской и других западных областей УССР // Наук зап. Київськ держ. ун-ту. – 1950. –9, вип. 6. –С. 59–74. – (Тр. зоол. музею, том 2).
- Абеленцев В. И., Попов Б. М. Ряд рукокрылі або кажани — Chiroptera / Фауна України Ссавці. – Київ: Вид-во АН УРСР, 1956. – том 1, вип. 1. –С. 229–446.
- Варгович Р. Зимівля кажанів в гіпсових печерах Буковини Поділля // Європейський кажанів '98 в Україні – Київ, 1998. –С. 117–123. – (Праці Теріологічної школи, вип. 1).
- Дулицкий А. И. Численность и проблемы охраны рукокрылых в Крыму // Мат-лы 1-го всесоюз. совещ. по рукокрылым (Chiroptera). – Ленинград ЗИН АН СССР, 1974. –С. 63–67.
- Загороднюк І. Систематичний огляд кажанів Східної Європи // Європейський кажанів '98 в Україні – Київ, 1998а. –С. 32–48. – (Праці Теріологічної школи, вип. 1).
- Загороднюк І. Полівиди кажанів Східної Європи та їх діагностика // Європейський кажанів '98 в Україні – Київ, 1998б. –С. 56–65. – (Праці Теріологічної школи, вип. 1).
- Загороднюк І. Детекторні іобліки кажанів у Києві 1997–1998 років // Європейський кажанів '98 в Україні – Київ, 1998с. –С. 128–133. – (Праці Теріологічної школи, вип. 1).
- Загороднюк І., Жила С., Покинйчереда В. Теріологічна школа-семінар «Ссавці у Червоній книзі» // Вестник зоології – 1998. –32, № 5-6. –С. 149–150.
- Загороднюк І. В., Ткач В. В. Сучасний стан фауни та історичні зміни чисельності кажанів (Chiroptera) на території України // Доповіді НАН України – 1996. – N 5. –С. 136–142.

- Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі* (Берн, 1979 рік). – Київ : Міністерство охорони природи України, 1998. – 76 с.
- Константинов А. И., Вишков Ф. Н., Дулицкий А. И.* Современное состояние фауны рукокрылых Крыма // Зоол. журн. – 1976. – том 55, вып. 6. – С. 885–893.
- Корнеев О. П.* Визначник звірів УРСР. Видання друге. – Київ : Рад. школа, 1965. – 236 с.
- Крыжановский В. И., Емельянов И. Г.* Класс млекопитающие // В. А. Топачевский (ред.). Природа Украинской ССР. Животный мир. – Киев : Наук. думка, 1985. – С. 197–234.
- Кузякин А. П.* Летучие мыши. – Москва: Высш. шк., 1950. – 444 с.
- Кузякин А. П.* Отряд рукокрылые Ordo Chiroptera // Бобринский Н. А., Кузнецов Б. А., Кузякин А. П. Определитель млекопитающих СССР. – Москва : Просвещение, 1965. – С. 79–116 (+ карты и додаткуна С. 15–27).
- Покинъчереда В. Ф.* Зимове населення кажанів підземних порожнин на території Карпатського біосферного заповідника // Міжнар. аспекти вивч. та охор. біорізноманіття Карпат: Мат-ли міжнар. наук-практ. конф., присв. 550-річчюм. Рахова – Рахів, 1997. – С. 148–153.
- Покинъчереда В. Ф., Покинъчереда В. В.* Видовий склад та чисельність рукокрилих на зимівлі в окремих підземних порожнинах Карпатського біосферного заповідника // Міжнародні аспекти вивчення та охорони біорізноманіття Карпат: Мат-ли міжнародної наук-практ. конф., присв. 550-річчюм. Рахова, 25–27 вересня 1997 р. – Рахів, 1997. – С. 154–157.
- Сокур І. Т.* Савці фауни України та їх господарське значення – Київ: Держучпедвид, 1960. – 211 с.
- Стрелков П. П.* Отряд Chiroptera Blumenbach, 1779 — рукокрылые // Каталог млекопитающих СССР (плиоцен-современность) / Под ред. И. М. Громова Г. И. Барановой – Ленинград : Наука, 1981. – С. 31–53.
- Стрелков П. П.* Бурый (*Plecotus auritus*) и серый (*Plecotus austriacus*) ушаны (Chiroptera, Vespertilionidae) в СССР. Сообщение 1 // Зоол. журн. – 1988а. – 67, Вып. 1. – С. 90–101.
- Стрелков П. П.* Бурый (*Plecotus auritus*) и серый (*Plecotus austriacus*) ушаны (Chiroptera, Vespertilionidae) в СССР. Сообщение 2 // Зоол. журн. – 1988б. – 67, Вып. 2. – С. 287–292.
- Татаринов К. А.* Новое местообитание рукокрылых в верховьях Прута // Рукокрылые (морфология, экология, экология, паразиты, охрана). – Киев : Наук. думка, 1988. – С. 96–99.
- Червона книга України Тваринний світ* / Під ред. М. М. Щербака – Київ : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1994. – 464 с.
- Topal G.* Morphological studies on the penis of bats in the Carpathian Basin // Ann. Hist. nat. Mus. Hungar. – 1958. – N. S. 1. – P. 331–342.
- IUCN Red List Categories prepared by IUCN species survival commission.* Gland : The World Conservation Union, 1994. – 21 p.
- Lanza B.* Su due specie criptiche di Orecchione: "Plecotus auritus" (L.) & "Plecotus wardi" Thomas (Mammalia, Chiroptera) // Monit. zool. Ital. – 1960. – 68, N 12. – P. 7–23.
- [*RDDEV*] Red data book of European vertebrates. – Strasbourg, 1997. – 154 p. Final draft for review: November 28, 1997).

I. Загороднюк